

İsmail İŞCEN (issicen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1707-3834)

Profesör Doktor, Mersin Üniv. Fen-Edb. Fk. Çeviri Bölümü

[https://doi.org/ 10.55044/meusbd.1072610](https://doi.org/10.55044/meusbd.1072610)

12.02.2022

Geliş Tarihi
Submitted

25.03.2022

Kabul Tarihi
Accepted

Araştırma Makalesi
Research article

ÇEVİRİ OLGUSU VE GÖZLEMLENEBİLİR NESNE SENTEZİ

Özet

Araştırmada yerleşik (en genel anlamıyla “çeviri” ile kenetli ve sınırlı) çeviri bilimsel söylemden bağımsız olarak, çeviri kavramı ilginin merkezine alınmaktadır. Böyle bir ilgi, ancak bilim-kuramsal bir zeminde ve çerçevede şekillenebilmektedir. Çeviri olgusu üzerinde yoğunlaşan bir sorgulamanın bilim kuramı odaklı bir tartışmayı tetiklediği, makalede titizlikle korunan ve sürdürülen bir görüştür. Bu görüşün sağlanabilmesi ve doyurucu bir minvalde şekillenebilmesinde dört temel soru sıralı bir şekilde ele alınacaktır. Bu soruların takibinde üretilen yanıtlar, aynı zamanda mevcut çeviri odaklı araştırma bütünü -örtük ve dolaylı bir yoldan- tarif etmeyi amaçlasa da çalışmada yerleşik çeviri bilimsel araştırma alanının sorunsallarına dair bir pozisyon alış söz konusu edilmemektedir. Buna karşın, “disiplinlerarasılık” veya “KM/EM” odaklı “çeviri ilişkisi” örneklendirmeleri üzerinden ilgili sorunsalların arka planına ve bilim-kuramsal geçerliliklerine ışık tutulacaktır.

Çeviri olgusunun ne olduğu; gözlemlenebilirliği ve çeviri odaklı akıl yürütmeyi nasıl (hangi yasallıklar doğrultusunda) şekillendirdiği; velhasıl çeviri bilimsel gözlem sistematığının temel belirleyenleri nedir soruları özellikle Çevrim Kuramı adlı çalışma doğrultusunda somutlaştırılacaktır. Söz konusu çalışmanın aşırı soyut olması yönündeki eleştirilerin geçerliliği de bu minvalde -yine dolaylı bir ağırlıkta- gözden geçirilecektir. Çalışmada baz yaklaşımı olarak soyut “meta-kuramsal” boyutu içinde kabul edilen Çevrim Kuramı, doğrudan ele alınmayacak; daha ziyade çeviri araştırmaların olası dizgeselliği yönünde somut kavramsallaşmalar eşliğinde ve sadece belli başlı (aksiyom oluşturu) açıları ile irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri olgusu, Dikotomi, Bileşim, Anlamsal boşluk

TRANSLATIONAL OBJECT AND OBSERVABLE SYTHESIS OF SUBJECT

Abstract

However the discussion about the borders and boundaries of the (translational) field, first latently initiated with the accumulations of studies (concerning translating from the linguistic point of view) in the second half of the last century, then probably for the very first time concreted by the questioning interest “Towards a science of translating”, yet after J. Holmes’ ingenious topographic proposition still produces deeply disappointments and frustrations. In this study there are not reviewed the lacks or reasons of this ‘dilemma’ of a scientific field, whose basic lines, lanes and principles are still undetermined and suspiciously fluent, but as an accept, primarily disorienting and consuming all “translational-oriented reflectional energy” there is focused on the question “what is the object of translational thinking?”

This question is connected with other questions, which in a demarcated order should be strictly surveyed and tracked to clear the profound and otherwise dissoluble confusion about what is definable as the “translational perspective” on one hand and on the other what can be seen as the “translational view”. In this context in the study it is made a clear shaping between the terms “object” as a matter of any scientific approach and thinking as a whole and “subject” as an issue which has concretely and explicitly to be surveyed and observed.

Key Words: Translational field, Scientific object, Dichotomy, Complexity

GİRİŞ

1. Çeviri Bilim Versus Çeviri Araştırmaları

En güncel yayınlara bakış, artık “çeviri bilim” kavramının etrafında patlamaya pek yakın, kümelenmiş gaz yoğunlaşmasının masumlaştırılarak ve havası ithal söylem, ham ödünçleme ve telaşlı uyarlamalar üzerinden alınarak daha fazla geçiştirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bir bilimselleşme dinamikliğinin kendi dinamikliğini sorgulama evrelerinde (bkz. “öz-sorgulama dönemi” için Echeverri, 2017) bilimsel iddialı bir akıl yürütmenin yerleşik ve yüzlerce yıllık bilim tarihi içinde somutluk kazanmış usul ve asgari gereklerini esnetici, saptırıcı ve sulandırıcı bir yola sapması, bu yolun devamında ısrar etmesi, yetmedi, tartışmanın artan verimsizliğinin kabulü veya mahcubiyeti üzerine, pratik dünyada kendi “bilimsel özerkliğini” adeta arka kapıdan pekiştirmeye çalışması, somut bir tabirle uygulamalar etrafındaki odaklanmalar ve yararlılıkla (üstelik nafîle bir ısrarla) gidermeye yönelmesi, en hat safhada trajiktir. Oysa yol bellidir: Bir bilimsel akıl yürütmenin esasları, “olgu”, “araştırma nesnesi”, “gözlem”, “yöntem dizgesi” (bkz. J. Holmes’un “methodology” yönlü uzlaşma çağrısındaki ısrarı, 1988) kavramları ve düzeni konusunda uzlaşıdan meydana gelir, bilimsel özerklik de bu kavramlar ve düzen konusundaki asgari ortak kabullerin varlığı ile ölçülür. Anılan başlıca kavramların ne anlama geldiği, uzlaşımın ise nasıl sağlandığı da bellidir, daha doğrusu nasıl sağlanamayacağı bellidir. Onca yıllık verimsiz tartışmanın kanıtlandığı gibi “çeviri bilimsel” bir iç-jargon ve “post modern geniş getirme” (Zybatow, 2010) usulü üzerinden değil kısacası.

J. Holmes’un (olgu, yöntem vb. kavramlar konusundaki) uyarıları ve önermeleri ortadadır ve hâlâ geçerliğini koruduğunu en güncel yayınlar da ortaya koymaktadır. Aradan 40 yıldan fazla bir zaman geçmiştir. Kat edilen yol sadece sıfır değildir, tartışmaya açıktan veya alttan alta, adeta korsan pişkinliği ile katılan paydaşlar arasında yorgunluk ve bıkkınlık, ilk heyecan dolu günlerdekine oranla muazzam bir artış gözlemlenmektedir. Kısacası: bilim-öncesi bir döneme adeta baş aşağıya sarkmalar gizlenememektedir, herkesin istediği şekilde kendi (çeviri deneyimi temelli) kavramsallaşma ve yorumuyla istediği boyutunu ele aldığı ve diğer söylemlere karşı büsbütün kayıtsız kalabileceği bir ortamda “çeviri” konuşturulabilmektedir. Bilimsel bir akıl yürütmenin aslı “amacı” (bu türden dizgeli ve sınanabilir bir akıl yürütme iradesi dışında varsa) olan “olguya dair hakikat payını artırmak” (bkz. “Erkenntniszuwachs in Bezug auf den Forschungsgegenstand” detaylı olarak G.v. Wilpert, 2001) dışında her türden pratik bir amaçsallık doğrultusunda “çeviri”nin araçsallaştırıldığı, evet hatta sömürüldüğünü göstermesi bakımından bu türden “serbestçe konuşma”nın (bkz. Zybatow 2010, “plaudernderweise”) sınırsızlığını görünce insan kendi kendine şu soruyu sormak zorunda kalmaktadır: çeviri hakkında düşünmek ile çeviri hakkında bilimsel akıl işletme arasında bir ayırım söz konusu edilebilir mi? Başka bir tabirle çeviri hakkında düşünmek, peşinen ve per se ‘bilimsel bir düşünme’ biçimi midir? Bilimsel akıl yürütme biçimi ile her türden akıl yürütme (biçimleri) arasında bir sınır var mıdır yok mudur?

Bu haseple bu çalışmada, yerleşik çeviri odaklı araştırmaların iddialı ve epey geçişken kuruluşundan bu yana alan temsilcilerinin sorunsal olarak gördüğü, savunup çürüttüğü ve/veya çözüm olarak ürettiği savunu ve pozisyonlara ne söylem ne de kavram düzeyinde yer verilmeyecektir. “Çevrim Kuramı” (2002) adlı çalışmada çeviri odaklı çalışmaların bu yöndeki savunularına yönelik hem içeriksel hem psikolojik motivasyonları bakımından yeterince görüş ve bulgu sunulmuş; konuya dair bir netleştirme ve uzlaşma odaklı bir ilerleme kaydedilmeden aradan 20 yıl geçmiştir. Kuşkusuz, anılan çalışmada geçerli kılınan terminoloji ve söylemin, epey (günümüz masumlaştırıcı söylemlerin kıyasında) riskli bir düzeyde üst-kuramsal bir soyutluk içermesine bağlı olarak hemen ön sözde okunabilirlik konusunda pek umut vaat edilmiyordu; hatta okunabilirliği konusunda 20-30 yıllık bir mühlet tanınıyordu kitaba. Fakat hem içerik hem mühlet konusunda haklı çıkmak, özellikle de böyle bir riski göze aldıktan sonra hayıflanılacak bir durum değildir, olmamalıdır, böbürlenip sevinilecek bir durum da değildir buna karşın. Ders çıkarılmalı bir durumdur daha çok, bu nedenle aşağıda sunulacak irdelemede anılan çalışmadaki (Çevrim Kuramı) terminolojinin berisinde (veya ötesinde) seyredilecektir. Daha somut bir ifadeyle; o çalışma, genel bilim-kuramsal bir zemin ve çatı önermesi içerirken bu çalışma doğrudan somut çeviri bilimsel araştırma dizgesine odaklanmaktadır; bu haliyle de buradaki kavramsallaşma, o çalışmadaki kavramsallaşmanın sadece bir açılımı ve “çevrimi” niteliğinde anlaşılır olmaktadır.

Bu haliyle makalenin tek amacı; bazı kavramları olgusal bazda somutlaştırmak, çeviri olgusu kavramı ve kendisi konusunda dizgeli bir saydamlık kazandırmak şeklinde sınırlandırılabilir. Bu haseple, terminolojik bir formalizasyonun (üst tanımsal çatı) her bir alt belirleyeniyle öncelikli olarak ortaya konulması gerektiği açıktır. Buna göre, çalışmada:

- A) Çeviri olgusu nedir, temel tanımsal özellikleri nasıl zuhur etmektedir?
- B) Çeviri olgusu, çeviri bilimsel sistematiklik içinde nasıl ele alınmakta, çeviri olgusunun alansal spektrumunda konumu ve işlevi nedir?
- C) Gözlemlenebilir nesne ile çeviri olgusu arasında ilişki nasıl tarif edilmiştir? ve son olarak
- D) Nesne sentezi ne demektir, nesne sentezinin gözlemlenebilir olması nasıl açıklanabilir? soruları belirleyici ve yönlendirici olacaktır.

2.1 Çeviri Olgusu Nedir, Temel Tanımsal Özellikleri Nasıl Zuhur Etmektedir?

Çeviri olgusunun adı bundan böyle ‘çO’ olsun (“E”). E, bu, diyesi çO olması hasep ve koşulu ile üç temel özellik ve tanımsal içerikle başka olgulardan ayrışmaktadır, kısacası E olmaktadır. Diğer yandan, E’nin anılan üç özelliği, onu aynı zamanda başka olguları çağrıştıran, ima eden bir mahiyete büründürmektedir, fakat bu, çeviri bilimsel bir sorun değil, her açıdan, kısacası içeride de dışarıda da bir vekalet sorunudur. Bu haliyle de çeviri bilimsel araştırma alanı ile çeviri bilimsel olmayan araştırma alanları arasında sınırların net çizilmesi durumunda vekalet mefhumu, curcunası ve/veya yanılıgısı ortadan kalkacaktır¹.

“Olgu” kavramı, bilimsel bir çerçeve ve zeminde geçtiği anda bilim-kuramsal bir terimdir, kısacası yoruma veya görece anlamlandırmalara açık değildir. Bilimsel akıl yürütmenin en genel ve soyut muhatabı ve hedefidir, diyesi: sistemleştirilmiş / dizgeleştirilmiş ve/veya sistemleştirilesi bir akıl yürütmenin karşısına aldığı “phaenomenon”dur. Bu haliyle söz gelimi “insan” (Yun. ‘Anthropos’) kendi başına bir “olgu”dur, ancak bu olgu, kendi başına ve salt olduğu müddetçe o kadar soyut ve geneldir ki, doğrudan bir bilim (örneği) tarafından hedef alınamamaktadır, tabii “Antropoloji” -bugünkü haliyle bakıldığında- “sistemleştirilesi bir akıl yürütme”ye ne denli tekabül ediyor sorusu bir kenara. İnsan bilimleri (Humanitas)² diye üst çatı altında “insan”la ilişkili nispeten daha az genel ve daha az soyut düzeyde “olgular” türetilmektedir, söz gelimi: insan / canlı davranışları; insan eylemleri, insan bedeni, insanın alt özelliklerine bağlı “olgusal” durumlar (insanın sosyal olması, dil kullanması vs. hasebiyle doğan özel olgu durumları). O halde, “olgu” tek tek bilimlerin hem gizli bir akit yoluyla hepten ve toptan (işbölümü ilkesi doğrultusunda olgu bütünü -yani dünyayı- tekil olgulara ayrıştırarak) hem de açık ilanla salt kendileri açısından ve kendi içlerinde (işbirliği ilkesi doğrultusunda sistemli ilerleyerek) en genel haliyle muhatap aldıkları mefhum, yani kavramdır. Kısacası en genel haliyle bilimlerin tümü bir bütün olarak “dünya”yı olgu olarak kavrar, tek tek de kavrayış olarak bu “dünya”nın bileşenlerini kendi aralarında bölüşüm anlayışı ile xyz olgu örneklerine indirger, somut bir ifadeyle: sistemleştirilmiş düzlemde gözlemlenebilir kılmaktadır. O halde olgu, bilimsel aklın dışında tezahür eden (duyulara açık) olgu örnekleri değil, ancak kavramsallaşmış halleri ile bunların suretleridir³.

Çeviri olgusu, kendisi olma halini (E), üç temel tanımsal niteliğe borçludur denmişti yukarıda, ancak bu üç temel nitelik, bir karşılıklı etkileşim yasası çerçevesinde, kısacası (belli bir mantıkla, bkz. biraz ileride) bir arada olmada çeviri olgusunun varlığını temin etmektedir. Bu haliyle, yani en genel görünümde, çeviri olgusunun (kavramının) gerçeklik içinde tezahür etmiş, eden, edebilen ve edebilecek tüm örneklerinde tek bir örneği yoktur ki, bu üç niteliğe (o örneğin tekabül ettiği durumda mantıklı olan karşılıklı etkileşimle) sahip olmasın. Buna göre:

a-E, kompleks bir olgudur. Kompleks nitelik için “β” (“bileşim” için Yunanca küçük beta) densin.

b-E, dinamik bir olgudur. Dinamik için “η” (“hareketli” için Yunanca küçük eta) densin

c-E, dikotomik bir olgudur. Dikotomik için “Δ” (“Dikotomik” için Yunanca büyük delta) densin.

Çeviri olgusu, yukarıda anılan karşılıklı etkileşim mantığına göre sınıflara (kategorilere) ayrışmaktadır. Söz gelimi, karşılıklı etkileşim durumunda “dinamikliği” (η) baskın olan bir çO örneği, dikotomik (Δ) ve kompleks (β) olma niteliklerinde düşük seviyelere inecektir; tam aksine çeviri olgusunda Δ’nın artmasıyla, η ve β oranları ve dağılımları ona göre düşecektir. Kısacası, mantıklı karşılıklı etkileşim durumu, çeviri olgusunun kategorisinin doğal bir göstergesi olabilmektedir. Bu haliyle de çeviri bilimsel araştırmalar spesifikasyon düzleminde (bkz. spesifikasyon için detaylı olarak İşcen, 2008; ayrıca Kant, 1911-1934) yöntemsellik sorununu çözebilmekte, derinlikli bir netlik kazanabilmektedir⁴. Burada bu hususa yönelik sadece şu kadarla yetinmek gerekmektedir: Çeviri olgusunun tikel örneklerde (çeviri durumlarında) söz gelimi dinamikliği ön plana çıkıyorsa, araştırmanın kendisi (yine söz gelimi) bileşim/kompleks niteliklerini ayrı bir düzlemde ve ağırlıkta işlemek durumundayken, yine söz gelimi dikotomik nitelik baskın olan durumlarda, kompleks niteliklere dönük yaklaşım/inceleme farklı minval, yöntem ve düzen içinde seyredecektir.

Dikotomik ve dinamiklik niteliklerine dair detaylı olarak Çevrim Kuramı’nda ilgili yerlerde doyurucu

¹ Bkz. “sabit” kavramı ile ilgili detaylı tartışma için Çevrim Kuramı; söz konusu çalışmada “sabit”in (p) hiçbir surette çeviri bilimsel algı ve kavrayış için söz konusu edilemeyeceği, ancak değişkenleşen sabitle birlikte, kısacası değişkenlik ilişkisi bakımından sabit’in çeviri bilimsel ilgiye açıldığı yönündeki görüş ve tanımlar, tam da bu minvalde anlaşılmalıdır.

² “Doğa Bilimleri” şeklindeki ayrıştırıcı sınıflandırmaların ne denli açıklayıcı, ama aynı zamanda yanıltıcı olduğu, örneğin tıp alanı ile ilgili sınıflandırmada ortaya çıkmaktadır; insan/canlıların bedeni diye olgusal tanıma uygun şekilde sınıflandırılması durumunda tıp, insan bilimleri içinde, “organizma” (canlı) diye sınıflandırılması durumunda ise doğa bilimleri (söz gelimi biyoloji ve/veya kimya) içinde yer alabilmektedir. Sonuç olarak bu türden sınıflandırıcı düzenlemeler, hem açıklayıcı olmaktadır, hem yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır; son kertede “olgu” kavramının hem üst düzenleyici (koordinatif) hem alt düzenleyici (subordinatif) bir işlevi olabilmektedir, burada da terminolojik dikkat ve netlik şarttır.

³ Kaldı ki, bilimsel akıl dışında en genel haliyle epistemolojik düzlemde “ol-guların” kendi hallerindeki oluşlarına yani bizim aklımızın dışındaki gerçekliğine erişme imkânımızın olmadığı, ancak ve ancak kavramsal düzlemde onlar hakkında yine aklımızın işleyişine bağlı bir şekil ve suret (nitelikler tümi) attığımızı, kısacası kendi başına olgular yerine (duyular üzerinden değil, kavramlar üzerinden işleyen) aklımızın onlara dair üretebildiği yargılara varabildiğimizi, burada uzun uzun irdelemeye gerek yoktur; bu irdelemenin seyri eğer bunun kanıtı için Kant yeterli değil idiyse bile en son Wittgenstein ile son bulmuştur.

⁴ Konuyla ilgili burada merkezî önemde olmaması nedeniyle ayrı ve detaylı bir inceleme gereği ortadadır.

tanımlar ve kanıtlar sunulmuştur; burada “kompleks” niteliğe dair Çevrim Kuramı’nda (20 yıl önceki bilgi ve terminolojik düzeye bağlı olarak) belirtilenlere ilaveten şu önemli vurgu kaçınılmaz olmaktadır: Çeviri olgusu bir komplekstir tanımı, yüzeysel (ve maalesef alanda yanlışlıkla yerleşiklik kazanan) bakış açısında son derece yanıltıcı bir sonuç doğurabilmektedir. Buna göre, çeviri olgusu alt etmenlerden oluşmaktadır, kısacası ve somut bir ifadeyle dört temel ana etmence bir araya gelen bir olgudur. Bunlar “dil, metin, iletişim, kültür”dür. Bu haliyle bakıldığında, çeviri olgusu “DMİK”dir şeklinde bir “bileşim” anlayışını ortaya koymak, buna göre bu dizin ve dizilişle (önemlilik sırasına göre) adeta “D-M-İ-K” şeklinde bir yoruma kapı aralanabilmektedir. Oysa çeviri olgusu ile ilgili temel gerçekliği büsbütün ortadan kaldırarak yerine başka akıl yürütme usullerini incelemeye zemin hazırlamaktan başka bir sonuç doğurmaz bu türden bir “kompleks” anlayışı. Aslında en kestirme tanımla “Çeviri olgusu β’dir, yani DMİK değildir.” demek yerinde olacaktır. Çeviri olgusu her seferinde β’dir, aksi takdirde DMİK (veya daha sorunlu ve gevşek bir bileşim yorumuna göre “D-M-İ-K”) olurdu. Biraz ileride de netleşeceği üzere, β’nın konumu ve değeri, sadece gözlem sırasını belirlememekte, daha çok gözlemlenilenlerin yoğunluğu ve değerini öngörme ve belirlemeye hizmet etmektedir, yoksa bileşenin unsurlarının kendi başına gözlemlenebilirliği, çeviri bilimsel araştırma içinde hiçbir an ve momentumda söz konusu olmamaktadır. Yani çeviri bilimsel araştırma içinde ne D, ne M, ne İ ne de K, hem kendi başına, hem de bir bileşim içinde söz konusu olmamaktadır. Kuşkusuz β’nın alt unsurlarını (veya daha doğru bir kavramla “bileşen”lerini) adlandırmak, tanımlamak ve belirginliğe kavuşturmak, çeviri bilimsel araştırmaya dair detaylı ve daha spesifik tartışmalar ve incelemelerde ivedilik ve birincil önem arz eden bir yükümlülüktür.

Bir şeyin belli başlı niteliklere sahip olması, onun ne olduğunu tanımlamaya yetmeyecektir. Söz gelimi, bir “bitki”nin (kavramının) ne olduğunu, onun nitelikleri üzerinden belirlemek olanaksızdır; bu haliyle de “bitki”, şu şu özelliklere sahiptir dense dahi, onun bir “organizma” olduğu gerçeği, doğrudan o niteliklerden türetilmez⁵. Aynı şekilde Ξ’nın nitelikleri tanımlansa da (ki bunun sonuçları gözlemlenilen yöntemliliği ve usulleri belirlemede belirleyici etkisi ve rolü vardır, bkz. biraz yukarıda “karşılıklı etkileşim mantığı” ve “kategoriler” ilişkisi), kendisinin ne olduğu, henüz belirlenmiş ve olgusal gerçekliği bakımından saydamlaştırılmış değildir. Bu belirleme ve saydamlaştırma işlemini bundan sonra başlatmak adına, şu hususlara öncelikle değinmek gerekmektedir:

İnsan akılı, soru sormak üzere işleyen bir yeti olmakla beraber, soruları genelde mevcut (hâlihazırda önümüzde duran) yanıtlar ile ilişkilendirmeyi bildiği oranda yasal işleyen bir akıldır. Başka bir tabirle gerçeklik adını verdiğimiz “dünya” kendisine dair geçerli olan tüm yanıtları aslında hazır ve açıkta tutuyor, ortaya çıkarmış durumdadır. Kavram, yani akıl düzlemine geçildiğinde asıl “sorunlar” doğmaktadır, işte bu “sorunlar” uygun sorular üretebilir. Bu sorular bu bakımdan, “mantıklı” (yani yanıtlara denk ve uygun düşen) veya “mantıksız” (yani yanıtlarla ilgisiz, bir anlamda “antropomorf”) sayılmaktadır. Örneğin, nesnelere arasında bir etkileşim/çekim olduğu, Kepler veya Newton öncesinde de “bilinen”, herkese açık bir gerçeklikti; akıl düzleminde ise yer küresinin bir “kütle” olarak kabul edilip edilmemesi ile ilgili temel sorunun devamında “gravitasyon” (yani yer çekimi) kanunu belirginliğe kavuşturulmuş oluyordu. Basit bir örnekleme, bizim bir uçurumdan düşmemizin nedeni, bizim düşmemizde değil, yer küresinin kütesinin bizim oluşturduğumuz kütleden daha fazla/büyük/yüksek değerinde bulunmaktır, aksi takdirde, yer küresinin bizim içimize, yani bedenimizin içine doğru çekilmesi ve bedenimiz tarafından emilmesi gerekecekti. Kuşkusuz, kafasına bir taş düşen kimse açısından, taşın düşmesinin müsebbibinin yer küresinin kütlesi olması bir teselli değildir; düşen taşın altında duruyor olması veya olmaması daha hayati bir sorundur, ama bilim bunlarla uğraşmaz tabii.

Anılan bağlamda “soru sorma” o halde bir akıl yürütmede belki de en hayati ve belirleyici konudur. Olguya dair, onun gerçekliğine dair “uygun” düşecek soru veya sorular, bu bakımdan bilimsel düzlemine geçişte bir eşik sayılmalıdır⁶. Kısacası çeviri nedir sorusu, çevirinin bir olgu olarak (yani bilimsel akıl açısından⁷) ne olduğu sorusudur. İşte burada, anılması zorunlu olan ikinci hususla karşı karşıya kalmaktayız: Bir şeyin, üstelik de adını bile verebildiğimiz bir şeyin, diyesi çO’nun veya Ξ’nın, yetmedi, temel ve en genel olgusal

⁵ Esasen bu noktada bariz bir bilimkuramsal gerçeklik karşımıza çıkmaktadır, zira tam aksi söz konusudur, kısacası, bir bitkinin ne olduğu (organizma) tanımından ancak nitelikler türetilir. Bkz. “analiz” ve “sentezleme” kavramlarına yönelik ileride.

⁶ Biraz yukarıda bir olgunun niteliklerini saymakla esasen o olgunun ne olduğu doğrudan belirlenemez diye tanımlarken, açıktan “çeviri”nin ne olduğunu, onun gerçeklik dünyasındaki örneklerinin (üstelik sürekli değişken, sürekli görece) özellikleri üzerinden tanımlamaya çalışmanın bilimsel aklın işleyişine ne denli aykırı olduğu da içkin veya açıktan belirtilmiş oldu. Eşik konusu da işte bu minvalde önem taşımaktadır. Çeviri nedir sorusu, esasen “çeviri olgusu nedir?” sorusu olduğu sürece bilimsel düzlemde anlamlı bir sorudur, yoksa “çeviri nedir” sorusuna binlerce duruma göre her seferinde de görülebilir, dokunulabilir ve teyit edilebilir, ama bilimsel bir gözlem sistematigi üzerinden kanıtlanamaz türden yanıt vermek mümkündür, fakat enteresandır, nasıl ki “dil nedir” sorusunu (yerleşiklik kazanmış) dilbilim sormuyorsa (zira “Dil, olgu olarak nedir?” sorusu anlayışıyla, yani dilbilimsel kaygısı ve mantığı ile sorulduğu belli olan bu sorunun yanıtı “langue”tur tabii ki), çeviri odaklı “bilimsel” akıl yürütmelerin tümü, çeviri nedir sorusuna (geçmişte 5 yıl aralıklarla baş gösteren, artık birkaç aylık arayla ortaya çıkan) her bir “yeni yaklaşım” veya “paradigma” ile gayet de dokunabilir, görülebilir yanıtlar üretilebilmekte, bunda da birkaç istisna hariç kimse herhangi bir beis görmemektedir.

⁷ Kuşkusuz, sıkça altı çizilen “bilimsel akıl” veya “bilimsel akıl yürütme” tabirinin kendisi de saydamlaştırılmaya muhtaç bir söylemdir; fakat bilim kuramı ile ilgili sayısız açık kaynaktan bunun ne olduğu herkesin dikkatine ve ilgisine sunulmuş, halen de sunulmaktadır. Burada, bu makale içinde de esasen tabii örtük ve dolaylı bir minvalde bu tabir dışarıdan sınırlandırılarak tanımlanmıştır, şimdi bu tanımlamayı ve sınırlandırmayı açıktan yapmak yerinde olacaktır: Bilimsel akıl yürütme, “deneyimsel akıl”dan soyutlandığı anda, kısacası kavramsallaştırma düzlemine geçildiği anda başlayan bir eylemdir, deneyimsel akıl, insan hayatında kendi güzergâh ve usullerinde pekâlâ işlevsel ve değerli bir eylemdir, ancak bizi olgulara ve dünyaya “kavramaya” yetmediği, “bilimsel akıl yürütme”nin kısacası onun, diyesi deneyimsel aklın karşının kendini ortaya koymasında, gelişmesinde ve kurumsallaşmasında kanıtlanan bir durumdur.

niteliklerini sayabildiğimiz bir şeyin, diyesi dikotomik, kompleks ve dinamik olduğunu tüm olası örnekleri üzerinden kanıtlayabildiğimiz bir şeyin, ne olduğunu kendisine bakmadan nasıl sorabiliriz? Yine dilbilim örneği üzerinden bu soruyu netleştirmek yerinde olacaktır: Bir şeyin (dil) nitelikleri arasında, “göstergelerden ibaret bir bütün” ve bir “yapı”, dahası bir “sistem” olduğunu saymakla, onun “langue” olduğunu mu söylemiş oluyuz? Hem evet, hem hayır. Langue tanımı (olgu tanımlaması) kavramsal bir koyuttur sadece, aslında langue değil de, başka bir ‘kavram’ da (Saussure tarafından) ortaya atılabilirdi⁸. Tamamen farklı bir analogi denklemi için de şu örnek verilebilir: Bir şeyin (“su”), sıvı niteliğine haiz olduğunu, kütleli olmadığını, renksiz vb. niteliklere sahip olduğunu söylemekle, onun bir “madde” (birleşimi) olduğunu, dahası “molekül” olarak kavranması ve tanımlanması gerektiğini mi söylemiş oluyuz? Deneyimsel dünyamızda “su” adlı şeyin bin bir çeşit “açıklaması” (nitelikleri) varken, olası tüm su örneklerinin istisnasız her birinin en genel anlamıyla “madde” ve daha spesifik anlamda “molekül” olduğunu, başka birleşimlerde de -söz gelimi deneyimsel “su”ya hiç de benzemeyen hallerde dahi- bulunduğunu ve “olduğunu” hangi güvenle kabul edebiliyoruz? “Molekül” kavramı yerine herhangi başka bir kavram da üretilmiş olsaydı, durum değişir miydi ki diye sormak gerekir. O halde bu türden olgu tanımlamaları, esasen salt kavramsallaştırma olarak kabul etmek, deneyimsel akıl üzerinden yapılan açıklamalardan net bir sınırla ayırmak gerekir. Sonuç itibarıyla karşımızda bulunan soru “Çeviri olgusu nedir?” sorusudur, bunun yanıtlanması ise ancak bilimsel akıl yürütme üzerinden olanaklıdır. Soru bilimsel akıl düzleminde “Çeviri nedir?” sorusudur çünkü. Buna bundan sonra olgu soyutlanması veya baz modelleme densin.

Çeviri olgusunun tanımlanması, diyesi çeviri bilimsel düzlemler baz modelleme işlemi, başka bilimlerdeki hal ve usullerden farklı değildir. Bu bakımdan tezahürdeki “çeviriler”in gerçekleşmedeki görünüm ve niteliklerinden büsbütün soyutlanmış bir kavramda sonuçlanıp birleşen bir işlemdir. Bundan çıkarım şaşırtıcı olmaktadır: Tanımı, çeviri tezahürlerinden doğrudan görme olanağı bulunmamaktadır, kısacası gerçekleşme sürecine dâhil olmuş “çevirilerin” hiçbirinde kavramın kendisi kanıtlanamaz, ama her biri o genel kavramın tikel tezahürü olmaktadır. Yine analogi bazlı bir söylemle; dillerin hiçbirini doğrudan “langue”u (kavramı) göstermez, ama tüm diller bilimsel bazda “langue”un bir tikel tezahürü ve somutlaşmasıdır. Buna göre:

Ξ, en genel dikotomik özelliğine bağlı olarak intern / içerim boyutunda “çevrim”, ekstern / dışarım boyutuyla ise “anlamsal boşluk”tur. Çevrim için bir işaret veya kısaltma bulunmamaktadır, aynı şekilde “çevrim” bir terimdir, kısacası başka bir dile çevrilemezdir. Koşut olarak “anlamsal boşluk” için de bir kısaltma veya işaret söz konusu değildir, fakat başka dillere çevrilebilir olabilmektedir. Çevrim betimlenebilir olan bir olgusalıktır (bkz. bir sonraki bölüm). Anlamsal boşluk, çeviri gerçekliğinin işlemlerini belirleyen temel mefhumdur. Bu haliyle bakıldığında, çevrim çeviri bilimsel araştırmayı ve anlamsal evreni kapsarken, anlamsal boşluk da çevirileri ve çeviri dünyasını “anlamayı”/“açıklamayı” sağlar⁹. Çevrim’in varlığı ile birlikte çeviri bilimsel akıl yürütme momentumu devreye girip işler, genişleyip gelişir, buna bağlı olarak da anlamsal boşluğu olmayan bir olgu, çeviri odaklı anlama veya algının dışındadır¹⁰.

2.2. Çeviri olgusu, çeviri bilimsel sistematiklik içinde nasıl ele alınmaktadır? Anlamsal spektrumda konumu ve işlevi nedir?

Yukarıdaki bölümün son dipnotunun son cümlesi şöyledir: “Çevrim üzerinden henüz bir çeviri bilimsel odaklaşmaya tanık olunmuş değildir.” Bu haliyle bakıldığında bundan sonra irdelenecek başat sorunun özünde bir engel, bir tıkanma veya en azından bir belirsizlik var demektir. Bu tuhaf duruma açıklık getirmek gerekir öncelikle:

Eğer çevrim üzerinden -dipnot savunusuna göre- şimdiki kadarki çeviri odaklı akıl yürütme henüz bir işlem yürütmediyse o zaman çeviri olgusu, çeviri bilimsel sistematik içinde ele alınmış, anlamsal spektrumda bir konuma ve işleve kavuşturulmuş da değildir demektir. Bu durumda ya sorunun kendisi tek cümlelik bir

⁸ Enteresan bir rastlantı sonucu bu “langue” kavramının ortaya çıktığını derslerimde öğrencilerimle kimi zaman anmış, hâlâ da tam olarak tuhaftığını çözebilmiş değilim: Saussure İsviçre’nin Fransızca konuşulan bir bölgesinde değil de söz gelimi Almanca konuşulan bir bölgesinde yaşamış olsaydı, acaba “die Sprache” (la langue değil yani) için yine “langue” tanımını yapmış olur muydu? Ayrıca, “parole” karşılığı da ekleyince insan ister istemez, acaba “langue”u, “dil”den, yani görülebilir, duyulabilir olan şeyden (Yanılırları önleme adına belirtmek gerekir ki “duyulabilir olan şey” “parole” de değildir, zira “parole” de esasen salt olgu kavramıdır.) ayrıştırmak için mi özellikle kullandı diye de sormak gerekir, ki bu soru, dilbilimsel gelişimi ve tarihi açısından da epey yüklü bir çözümleme verisini sunmaktadır bize. Her ne olursa olsun, Türkçemizde “Dil, langue’dur.” deme rahatlığımız ve tesellimizin değerini bilelim, aksi takdirde Fransızlar gibi “La langue, c’est langue” gibi kafa karıştıncı, ama (ikinci “langue”un salt ve sıfat belirteci olmadan kullanılması hasebiyle) epey açıklayıcı da olabilen bir duruma düşebiliriz.

⁹ Bu yönelimli bir “araştırma” ilgisinin sorunlarına dair derin bir tartışmaya girişmeksizin, aynı ilginin pekâlâ (bilimsel olmasa dahi) bir akıl yürütmeye tekabül ettiğini de teslim etmek gerekir. Çevrim Kuramı adlı çalışmada, bu konunun büsbütün irdeleneceği dışında tutulmasının nedeni de burada gizlidir: Çeviri edimsel bir tartışma, çeviri bilimsel sistematiklik üzerine bir tartışmayı gereksizleştirir, anlamsızlaştırır diye Çevrim Kuramı’nın hemen girişinde (mealen) belirtilmektedir. Bunun anlamı şu: Çeviri edimsellik üzerine yoğunlaşan bir tartışma ile çeviri bilimsel alan üzerine yoğunlaşan tartışmayı aynı anda, sanki ikisi aynı tartışmaymış da farklı taraflar ve karşıt argümanlar varmış gibi değerlendirmek ve görmek, hem çeviri edimi üzerindeki tartışmayı, hem de (hele hele) çeviri bilimsel alan üzerindeki tartışmanın mahiyetini aynı derecede anlamamak, iskalamaktır.

¹⁰ 60 yıllık çeviri bilimsel girişim ve iddialaşmaların her birinin temelinde bu yönde bir dinamikliği gözlemleyebilmekteyiz: Bir bakıma “çeviri bilimsel” meyil, çevirmenlerin yaptıklarını (a- hali), yapabileceklerini (b hali), yapmaları gerekenleri (c hali) belirleme ve/veya öngörme çabası olarak her bir seferinde ve farkında olmadan “anlamsal boşluk” (daha doğrusu bunun nasıl doldurulduğu ya da doldurulacağı veya doldurulması icap ettiği) üzerinde bir tartışma yürütme ile eşdeğerdir (detaylı bir irdelene için bkz. çalışmanın devamında). Bu bakımdan yerleşik çeviri bilimsel irade veya (kanımca daha isabetli bir tabirle) dürtüyü dışarım boyutlu bir çeviriyi anlama dinamikliği olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çevrim üzerinden henüz bir çeviri bilimsel odaklaşmaya tanık olunmuş değildir.

yanıtla, diyesi “Çeviri olgusu, çeviri bilimsel sistematiklik içinde ele alınmamıştır, herhangi bir konuma ve işleve sahip değildir.” şeklinde yanıtlanması gerekmekte, kısacası aptalca kurulmuş bir sorudur ya da -böyle bir durum söz konusu olmadığına göre- soru, ideal bir denklem (bilim-kuramsal bir modelleme) içinde tasarlanmış olmalıdır¹¹. Açıkça belirtmek gerekir ki bu makalede, en azından bu tekil hususta, aptallığa yönelik bir gayret, iştah veya meyil söz konusu değildir.

Sadeleştirme adına şöyle bir düşünme zinciri içinde hareket etmeye çalışalım:

Adım 1: Çeviri olgusu, Ξ 'tir. Ξ , dikotomik, kompleks ve dinamikdir. Ξ , içerim boyutuyla “çevrim” iken, dışarım boyutuyla “anlamsal boşluk içeren” bir mefhumdur.

Adım 2: Bir şey (x) hangi durumda Ξ olabilmektedir? Söz gelimi a- bir “işaret” (Örnek 1: Ξ) hangi durumda bir “çeviri olgusu” (Ξ) olabilmektedir; b- bir “dilsel ifade”/ “tümce” (Örnek 2: “ Ξ , çeviri olgusudur”) hangi durumda çeviri olgusu olabilmektedir; c- bir “metin” (Örnek 3: “ Ξ için çeviri bilimsel araştırma alanı henüz bir tanım sunabilmiş değildir”) hangi durumda çeviri olgusu olabilmektedir vs. gibi sorular hep aynı yanıtları mı içermektedir?

Adım 3: Bir şeye “işaret”, “tümce”, “metin”, “iletişim” vs. demek, kısacası onu “sabit”¹² halde tanımlamak, çeviri olgusu bakımından ne anlama gelmektedir? Somut: Çeviri olgusu (dikotomik, dinamik ve kompleks nitelikli bir şey) sabit kavramlarla tanımlanabilir mi?

Adım 4: Çeviri olgusu, işaret, tümce, metin vs. değildir. Çeviri olgusu, bu anlamda “ Ξ ”tır.

Bu haliyle bakıldığında, şimdiye kadarki çeviri odaklı çalışmaların istisnasız her birinin, “anlamsal boşluk” boyutunu ya “kaynak” ya da “erek” olgu üzerinden sabitleme çabası olarak tezahür ettiğini kabul etmek gerekmektedir. Nitekim “kaynak metin” (KM) adıyla (anlamsal boşluk içeren bir şeyi yanlışlıkla) sabitlemeye (açıklamaya, anlamlandırmaya, anlam yüklemeye) dönük bu eğilimin karşısında ister istemez, kısacası çevirinin dikotomik doğasının mantıklı bir gereği olarak “erek metnin” (EM) ölçümü, tasarlanması veya değerlendirilmesi üzerinden bir “karşıt” çeviri eğilimi (bkz. “İşlevsel Çeviri Kuramı”) belirginleşmesi doğaldır, ancak bu çeviri olgusu açısından bir karşıtlık değildir, sadece dikotominin bir gereğidir, nitekim erek veya kaynak odaklılık üzerindeki tartışma da sonsuzca ve gelişi güzel sürdürülebilmektedir, kısacası belli (genelde örtük bırakılan) bir çeviri durumu, tasarımı içinde kendini bulan belli bir çeviri tutumunun göreceli (pekâlâ o tutuma göre isabetli) tarifi olabilmektedir.

Yukarıda dört adımlı soru dizisinde sadece ima edilen durum esasen bilim-kuramsal bazda son haddinde yalın ve saydam bir görünüme sahiptir: Çeviri odağında her türden akıl yürütme -olgunun doğasına yine uygun olarak- kompleks yönelimli, dinamik bir düzlemde ve dikotomik momentumla zuhur etmektedir. Bu bakımdan çeviri odaklı akıl yürütme, bütünlüklü spektrumda ancak bir çeviri bilimsel akıl yürütmeye dönüşmektedir, parçalı boyutunda ise kompleks yönelimi yerine kısmi yönelimli, dinamik düzlemde değil, statik bir bazda, dikotomik momentum dışında sabit veya değişken odağında düğümlenmektedir.

Kompleks yönelimli işleyiş ile dinamik düzlem konuları ayrıca ve detaylı bir irdeleme ve sınıama örnekleri ile saydamlığa eriştirilmelidir, burada ayrıcalıklı olarak ve yukarıda bahsi geçen durumu açıklama adına dikotomik momentumlu işleyişi açıklığa kavuşturma gereği bulunmaktadır. Buna göre, çeviri odaklı akıl yürütme, doğası gereği “sentezleme” ile “analiz” arasında uyumlu / homojen / mantıki bağı içinde bir toplam işleyiştir¹³. Kısacası çeviri olgusu üzerinden başlatılan bir akıl yürütme, olgunun bileşim ve dinamiklik durumuna uygun olarak sentez ve analiz hacim/oran/yükümlülük veya momentlerine dağılım göstermektedir. Analiz ve sentez işlemleri, toplam çeviri bilimsel akıl yürütme içinde keyfi ve/veya göreceli değil, yasal (diyese olgunun doğası ile uyumlu) olarak belirlenmiştir. Çeviri edimi ve uygulamaları odağında (yani “anlamsal boşluk” durumlarını sabitleyici bir minvalde tarif etme, açıklama veya tasarlamaya dönük) akıl yürütmeler bu bakımdan çeviri olgusunun dikotomik gerçekliğini bir “karşıtlık” gerçekliğinde algılamakta, tarif etmekte, sonuç itibarıyla ya (epey içerimsel, yani örtük ve gelişi güzel) analitik bir akıl yürütmeye, ya da (epey keyfi, rastlantısal ve düzensiz) bir sentezleme işlemine kilitlenmektedir.

Bu bölümün çıkarımı bu görünümle birlikte şu şekilde ifade edilebilir: Çeviri olgusu yerleşik çeviri bilimsel sistematiklik içinde ancak uygulama bazlı bir spektrumda (bölünmüşlük, sabitlik veya değişkenlik odağında, parçalı), diyese olgusal gerçekliğine aykırı bir yığılma hareketi olarak alanın sınırlarını belirsizleştirmekte, ihlal etmektedir (bkz. Echeverri, 2017).

İnsan iyimser olmaya gayret ediyor, alanın bu görünümünü olumlu bir denklemde anlama ve tarif etme

¹¹ Kuşkusuz başka bir olasılığa göre bu sorunun, mevcut çeviri bilimsel akıl yürütmeye, yani çeviri olgusu yerine çevirilerin gerçekliğini açıklamalara yönelik sorgulayıcı bir eleştirisine davet anlamını içerdiği sonucu da çıkarsanabilir, fakat böyle bir davet kanımca büsbütün lüzumsuzdur, zira mevcut çeviri odaklı çalışmaların ürettiği “kuramsallaşmalar”ın kendisi (bir ilişkililik tümü olarak) alanın durumu, amaçları veya temel sınırlılıklarına dair (artık gayriciddi bir düzeye erişmiş) savunu ve şikâyet furyası, kısacası alanın genel görünümü ve etkinliği olarak, dışarıdan eleştiriyi artık anlamsız kılan bir “kısır döngü” halini almıştır. Velhasıl mevcut çeviri odaklı düşünme ve savunu usullerine yönelik en gerçekçi, en etkin ve en sonuç alıcı eleştiri, bizzat bu “alan”ın ken-disi içinde ve kendisi tarafından gayri ihtiyari şekillenmekte, diyese kendisinin (tuhaf ve “akıl almaz”) işleyişinde somutlaşmaktadır.

¹² İlginç bir mantıkla “terim” sözcüğünün (bkz. Lat. “terminare”) “bitirmek, sonlandırmak, sabitlemek” anlamında olduğunu görebiliyoruz.

¹³ bkz. detaylar için Çevrim Kuramı (2002).

çabasını sürdürme kararlılığından zor ayrılıyor, ancak -özellikle öz-sorgulama dönemi (bkz. Echeverri, 2017) diye belirtilen son 20 yıldır birikmiş tartışma hacminin kırılabilirliği de göz önünde tutularak söylemek gerekirse- sözde alan adına ortaya konan “yaklaşımlar”ın tablosu, alan adına son haddinde karamsarlık ve umutsuzluk ihtiva etmektedir. Burada çeviri odaklı düşüncelerin esasen sadece “anlamsal boşluk” yönlü bir tarif, anlama ve açıklama uğraşı olduğunu belirtmek de iflah olmaz, biraz da gözüm kör parmağına bir iyimserliğin yansımasıdır. Keşke çeviri odaklı düşünceler, şu anki haliyle, sistemli bir düzlemde ve açıktan (yani uzlaşa ve yasallık ilkeleri doğrultusunda) “anlamsal boşluk” olasılıklarını tanımlama çabaları olarak kabul edilebilse, o zaman en azından uygulama bazlı bir akıl yürütme ortamının zemini temellendirilmiş olabilecekti. Fakat bu umudun ve iyimserliğin de herhangi bir gerçeklik payı yoktur, zira bilim tarihinde “uygulama bazlı” bir akıl yürütme yoğunluğundan herhangi bir bilimsel sistemin oluştuğu veya oluşmaya yüz tutsa da geliştiği, tecrübe edilmiş, görülmüş veya kanıtlanabilmiş değildir.

2.3. Gözlemlenebilir nesne ile çeviri olgusu arasında ilişki nasıl tarif edilmiştir?

Gözlem, bir bilimsel akıl yürütme boyutunda birincisi sına amaçlı, ikincisi doğrulama/yanlışlama (kanıtlama) amaçlı gözlem olmak üzere iki ayrı düzlemde önem taşımaktadır. Birinci düzlemde bir “kuşku”, hipotetik bir bulgu, genelde olguya dair bir belirsizlik söz konusu iken ikincisi başka ve köklü bir şekilde farklı bir minvalde ve odakta tezahür etmektedir, diyesi araştırma nesnesine yönelik sayısal anlamda çoğul örnekte şekillenir¹⁴. Genelde de (belli başlı istisnalar hariç)¹⁵ birinci minvaldeki -sına amaçlı- gözlemlerde “örneklem” diye bir şey yoktur, somut kuşku olgudaki bir belirsizlikte filizlenir, buna bağlı olarak da “örneklem” bilimsel bir modelleme üzerinden değil, çoğunlukla “rastlantısal” ortaya çıkar, kısacası araştırmacılar ve/veya araştırmalar toplamının sistemi tarafından (yani söz konusu bilimin gelişmişliğine bağlı olarak) -kasten seçme usulünce- tasarlanmaz (diyesi “modelleme” düzleminde ele alınmaz). Bu türden gözlemler, henüz sistemsel ve metodolojik olarak da kesin, net ve belirlenmiş olarak yürütülmez, bir tür keşfetme ve “arama” usulüne uygun gerçekleşir¹⁶.

Yukarıda belirtilenlerden bir çıkarım olarak denilebilir ki a- “olgu” bazlı bir gözlem ile b- “araştırma nesnesi” bazlı bir gözlem, sonuç itibarıyla birbirinden ilkesel olarak farklı işlemlerdir, bilimsel yapı / düzenek içinde de tamamen ayrı bir işleve ve işleyiş biçimine sahiptir. Bu çıkarımı biraz daha yakından irdelemek gerekmektedir. Birinci önemli husus, doğrulama / yanlışlama amaçlı gözlemlerin sayısal olarak çoğul ve çeşitlendirilmiş örnekler üzerinden yürütüldüğü yönündeki tarifle ilgili. Bu tanım, şöyle anlaşılmalıdır: Doğrulama / yanlışlama amaçlı gözlemler sonsuzca tekrarlama usulü ile ve geliş güzel örnekler üzerinden yapılmaktadır. Burada esasen iki ayrı evresel gözlem boyutu gizlidir, gözlemlenen birinci derecede araştırma nesnesi olmayabilir, gözlem sistematığının pekiştirilmesi yönünde bir gözlem (modelleme), kısacası metodolojiye yönelik bir soru/sorun vardır, onu çözmek üzere gözlemler yapılabilir, burada da “yanlışlama” yöntemi çoğunlukla daha güvenilir olmaktadır¹⁷. Bu türden gözlemlerle ortaya çıkarılan kanıtlama sonucuyla doğrudan nesneye dair bir bulgu değil, gözlem sistematığına dair (Kant: “spesifik”) bir sonuç, bir katkıdır. Doğrulama amaçlı yürütülen gözlemler ise doğrudan nesneye dair bir (“yeni”) detayı ortaya çıkarma amaçlıdır, dolayısıyla da gözlem sistematığının geliştirilmesi söz konusu olmamaktadır, yani gözlem sistematığı sorgusuz sualsiz işle(til)ir, kısacası güvenilir bir uzlaşa zemininde tezahür eder.

Daha somut bir söylemle belirtmek gerekirse bir bulgu doğrulama amaçlı gözlem üzerinden temin edilmişse, bu bulgunun “doğrulanması” için birçok (ama sınırlı sayıda) nesne örnekleme üzerinde gözlem yapılırken, gözlem sistematığının kendisi güvenilir kabul edilir; örneklemlerde bir çeşitliliğe gidilirken de, gözlem sistematığına dair bir pekiştirme, geliştirme ve sağlamlaştırma amacı güdülür, dolayısıyla burada doğrulama yönünde değil, yanlışlama üzerinden gidilmesi ziyadesiyle kanıtlayıcı mahiyette olmaktadır. Zaten kesinleşmiş bir kavrama (bulgu, betim) dönüşmüş olan bir bilimsel verinin (söz gelimi “Langue,

¹⁴ “Gözlem” konusundaki bu bariz ve açık fark, bu açıklığına rağmen çoğunlukla göz ardı edilen ve üstünde durulmayan, hatta yine çoğunlukla hiç bilinmeyen bir durumdur, oysa aynı zamanda bilim kuramsal olarak bir disiplin işleyişinde son haddinde önemli ve taşıyıcı bir işleve sahiptir. Eğer böyle bir fark olmasaydı ne Kant’ın bilimlerin yapısal belirleyicilerine dair “Homogenität / Spezifikation” yönündeki tanımı (s. 215 ve devamı), ne de Schopenhauer’in bilimlerin işleyişine dair yine aynı ölçüde muazzam “Koordination / Subordination” (s. 100-105) uyumuna dönük ilkesi bir anlam taşır, tüm bilimsel akıl yürütmeler insan tıpkı yerleşik çeviri bilimden zühur ettiği gibi demek istiyor karman çorman, geliş güzel, keyfi, sınırlanabilirlikten adeta muaf, özel ve rastlantısal olarak gerçekleşmesi gerektirir.

¹⁵ Söz gelimi, iktisadi alanlarda böyle istisnalara rastlamak mümkündür ama bunun nedeni yine anılan alanda “kuramsal iktisat” ile “uygulamalı iktisat”ın birbiriyile nispi olarak yoğun geçişkenliğinden ileri gelmesinde aranmalıdır kanımca.

¹⁶ Tarihsel olarak biri bir bilimin doğuşuna, bir diğeri de bir bilimin büsbütün yeni bir kuramsal boyuta erişmesine yol açan olmak üzere iki örnekle yetinelim: İlk olarak psikolojinin S. Freud tarafından “keşfedilmesi” ve ortaya çıkarılması örneğini burada sayabiliriz; bu anlamda “psikoanaliz” yönteminin, o sıralar (psikoloji biliminin keşfedilmesi öncesinde) aile doktoru olan Dr. Freud’un “hastası” ile yaptığı ve sadece (tıp biliminin koordinatlarına yönelik) derin kuşkular ile açıklanabilen “sohbet seansları” üzerinden ancak zamanla geliştirildiği ve yıllar sonra bir metodolojik zemine oturulabildiği, bilinen bir gerçektir. İkinci örnek ise Marie Curie’nin keşfettiği “Polonyum” maddesinin ışımasıdır. Esasen ilk “gözlem”lerinde Marie Curie, bir sına yapıtığundan habersiz, akşam unuttuğu maddenin bulunduğu çinko tabağın üzerinde, sabah uyanığında belli başlı izlerin olduğunu görünce, genel yerleşik fizik kurallarına aykırı bir durumun olması gerektiğini idrak etmiştir. Bu tesadüfen karşılaşılan “bulgu”nun, sonradan doğadaki (adımlar sonradan kendi ülkesine bağlılık gereği “Polonyum” olarak belirleyeceği) bu maddenin “ışıma” özelliğine, yani bir ışık yayma niteliğine sahip olduğunu bulacaktı, bunun adına da sonraki bilimsel evrelerde “radyasyon” denilecekti, ama bu kavramlar, sına amaçlı bir gözlem üzerin-den değil, doğrulama/ yanlışlama amaçlı sayısız gözlemlerle, dahası örneklerin çeşitlendirilmesi ile model bazlı ortamlarda sistemli yürütülecekti.

¹⁷ Bkz. “yanlışlama”ya dair detaylı olarak K. R. Popper (2007). *Logik der Forschung*.

morfolojiye haiz bir yapıdır.”) tekrar tekrar ve çeşitli dil örneklerinde sınımaya tabi tutulması, anlamsız bir bilimsel girişimdir; zira artık o veri, bir koordinat'tır, Kant'ın tabiri ile “homojenite” arz eden bir bilimsel gerçektir. Çeşitli dil örneklerinin gözlemlenmesi, o bilimin (dilbilim) belli evrelerinde yürütülür, bu haliyle de “morfoloji” daha spesifik bir sınıflandırmaya (söz gelimi “ön-tanımlı”/predeterminant ve “ardıl tanımlı”/ post-determinant yönünde iki ayrı dil sınıfına) indirgenir, kısacası doğrulama amaçlı gözlemlerle kanıtlanır.

Bu ifadelerden anlaşılmalıdır ki çeviri odaklı akıl yürütmeler, hem olgusu bakımından derin bir karanlık içinde bulunmaktadır, hem “araştırma nesnesi” çeşitliliğine (daha doğru bir tabirle belirsizlik dolu dağınıklığına) bağlı olarak “gözlem”lerde hovardaca bir işleyişe sahiptir, hatta bilgi ithali üzerinden (Zybatow, 2006) işlediği bahisle gözlemlerin yapıldığı dahi sorgulanabilir bir durumdadır. Kaldı ki gözlemlerin sahiden ve somut olarak yürütüldüğü iddia edilse dahi bu gözlemlerin sürekli aynı örneklerin tekrarı üzerinden yürütüldüğü, sonuç itibarıyla -eğer doğrulama odaklı gözlemler yatay bir hareketlilik kabul edilirse¹⁸- sonsuzca alanın sınırlarının dışına taşarak herhangi bir belirgin oryantasyonu bulunmayan dümensiz bir gemi açık okyanusta nasıl savrulursa öyle savrulduğu rahatlıkla görülebilir. İşin daha düşündürücü yanı, gözlemlenen örneklerin (çeviriler) çevirinin doğasına uygun olarak sürekli değişkenlik ilkesine uygun minvalde çeşitli şekilde (uygulama bazında) tezahür etmiş olmasıyla sınırlandırılmasıdır. Bu şu anlama gelmektedir: anlamsal boşluk olarak tezahür eden edimsel gerçeklik içindeki çevirinin gözlemlenmesi, o anlamsal boşluğun kim / hangi görüş tarafından nasıl doldurulmuş olduğu, nasıl doldurulması icap ettiği, nasıl doldurulacağı gibi tamamen durumsal ve göreceli sonuçlar doğurmaktadır, bu sonuçlar ise birbiriyle -doğal olarak bir gözlem sistematiklik yoksunluğu nedeniyle- irtibatsız (bkz. “irtibatsız” nitelemesi için Stolze 2001: “Çeviri bilimsel kuramsallaşma yönelimleri birbiriyle irtibatsızlık görünümündedir.”) ve gelişimi güzel, birbirini yalanlayacak ölçüde temelsiz (gözlemsiz) olarak alanda yığılmaya yol açmaktadır. Kant'ın tabiriyle homojen bir zemin olmadığından ötürü, spesifik yeni bilimsel bilgi üretimi de olanaksızlaşıyor. Ne alt düzenleme (araştırma nesnesine yönelik sınıflandırıcı nitelikli gözlem, subordinasyon) ne de üst düzenleme (olguya dair genel çıkarımlar, terimleşme, koordinasyon) söz konusu edilebilmektedir.

2.4. Nesne Sentezi Ne Demektir? Gözlemlenebilir Olması Nasıl Açıklanabilir?

Yukarıda, çeviri olgusunun temel tanımsal özelliklerine bağlı olarak farklı ve birbiriyle bağıntılı araştırma işlemlerinden geçirilmesi koşulu ve zorunluluğundan bahsedilmişti. Bu genel çeviri bilimsel işleyişte iki akıl yürütme usulü birbiriyle orantılı ve yasal şekilde ilişkilendirilmiş olarak yer almakta, daha doğrusu göstergeli ve açıktan (explizit) tezahür etmektedir. Bunlar “analiz” ile “sentezleme”, başka bir tabirle analitik akıl yürütme ile sentetik akıl yürütme olmak üzere (genel akıl yürütmeyi tümleyici) iki bilişsel dinamikliktir, bu iki dinamiklik belli bir yasallık ve belirlenmişlik içinde (bkz. detayları için Çevrim Kuramı, ilgili bölümler), diyesi belli bir sırayla ve belirlenmiş bir düzlemde işleyen toplam çeviri bilimsel araştırma evrenini teşkil etmektedir. Burada ek bilgi olarak “analitik” devrenin kendi içinde iki ayrı aşamada farklı bir motivasyonla, “sentetik” devrenin de yine iki ayrı aşamada farklılaşan motivasyonla somutlaştığı belirtilmelidir. Buna göre sentetik işlemlerin prospektif ve retrospektif, analitik işlemlerin ise deskriptif ve preskriptif mahiyette biçimlendiğini ve gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmek gerekir¹⁹. Detayları ile Çevrim Kuramı'nda tanımlanmış bu araştırma evrenine göre özetle şu sonuç bizi bu çalışmada ilgilendirmektedir: Çeviri bilimsel gözlem sistematığı, analitik/deskriptif-sentetik/prospektif-analitik/preskriptif-sentetik/retrospektif dizgesi içinde şekillenmektedir. Bu dizge içinde açığa çıkan temel gerçeklik şudur: Çeviri bilimsel akıl yürütme genel olarak “betimleyici” (“skriptif”, yani betimleme ve saptama) ile “tasarlayıcı” (“spektif”, yani ön-görme ve kurgulama) odaklarında saydamlaşmaktadır. Esasen, tüm çeviri odaklı (sistemsiz olması hasebiyle çeviri bilimselliği sorgulanabilir) akıl yürütmelerin tarihine (kabaca 1960'dan sonraki çeviri çalışmalarına) baktığımızda alttan alta bu yasallığın tezahür ettiğine ancak belli bir sistem bilinci, uzlaşma ve usulünden yoksun olarak karmaşık bir şekilde -üst üste binerek, aşamaları telaşla atlayarak, başka bilimlerin verilerine güvenle sınıranabilirlik ilkesini geçiştirerek veyahut büsbütün yok sayarak keyfi bazda yürütüldüğüne- tanık olmaktadır.

Yukarıda ayrıca edimsel bazda “anlamsal boşluk” içeren bir mefhumla karşı karşıya bulunulduğu saptanmış; yerleşik ve mevcut çeviri odaklı akıl yürütmelerin tümünün temel yöneliminin ise bu anlamsal boşluğu sabitleme ve içini doldurma telaşı veya kaygısı olarak tezahür ettiğini ima etmiştik. Bu anlamda esasen, bir “nesne sentezi”, yani gözlemlenebilir bir mefhum konumundaki “anlamsal boşluk”un ancak analitik bazlı

¹⁸ bkz. konuya dair Çevrim Kuramı, detaylı olarak “Çevrim Kuramının Tektoniği” bölümünde.

¹⁹ Kuşkusuz bu terimlerin Türkçeleştirilmesi sayısız yarar sağlayabilmektedir (bkz. bu yöndeki öneriler için Çevrim Kuramı, 2002). Aslında başlı başına “bilimsel akıl yürütme” ile “genel akıl yürütme”nin en genel ilke ve görünümleri karşılaştırılarak irdelenmesi çerçevesinde yapılacak ayrı bir çalışma son haddinde yararlı olabilecektir. Söz konusu “bilimsel akıl yürütme” örneklerinin (deskripsiyon, prospektiyon, preskripsiyon ve retrospektiyon) bu bakımdan sadece çeviri bilimsel akıl yürütmenin türleri değil, genel anlamda her türden bilimsel akıl yürütmenin bu temel dört işleme evrilebildiği, bazı bilimlerin bu dört temel işleyişten sadece iki tanesine, bazılarının ise sadece tek bir tanesine, bazılarının ise (çeviri bilim gibi) her dört yönetselliğe eriştiğini görmek, şaşırtıcı olabilecektir. En azından bu çalışmada asıl sorun, bu terimler yerine Türkçe karşılıklarını bulmak ve tanımlamak değil, onların toplam bilimsel akıl yürütmelerin özel (ve sadece çeviri bilimsel sistemi içinde geçerli olabilecek) bir “hamanlanış” içinde tezahür ettiğini görmektir.

bir işlemle ele alınabileceği, söz konusu “çeviri” diye algılanan, ancak esasta (yani akıl yürütme karşısında) sadece anlamsal boşluk içermesi şartına bağlı olarak çeviri bilimsel mefhumu kavuşan bir olgunun / yapının oluşturuçu unsurlarının ve “kompleks” durumunun saptanması ve “betimlenmesi” gereği de ortaya çıktığı, net olarak anımsatılmalıdır. Başka bir söylemle ele alınan/gözlemlenen “çeviri” (olgusu değil, gerçekleşme haliyle çevirinin kendisi), ancak ve ancak ve adeta apriori mantığıyla KM kılıfına büründürülerek ele alınabilmektedir, oysa çeviri bir KM üzerinden (yani sabitlenmiş ve içi öncel olarak doldurulmuş bir yapıdan) ele alınması çeviri bilimsel olabilecek ve sayılabilecek bir bazda olanaksızdır, KM’nin öncel sabitlerinin / (gözlemsiz) betimlerinin sıralanması ile çeviri (yani anlamsal boşluk içeren mefhum) konusunda herhangi bir betim sunulmuş değildir. Sonuç itibarıyla “KM” veya onun lanetli müsebbibi “EM”nin çeviri bilimsel nesnelere olmadığı, esasen çeviri uygulamalarında dahi tam olarak (öyle olduğu varsayılan, kısacası çeviri bilimsel bazda sabitlenebilir, dolayısıyla sonradan bu güya sabit nitelikleri ile çeviri bilimsel bir sistem içinde kalarak açıklanabilir) KM veya EM konumuna çevrilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli birincil kanıtı, 60-70 yıllık karmaşık ve sonu gelmez bir tartışma ve çekişme olarak tezahür eden “çeviri bilimsel alan” a büsbütün keyfi ve telaşla sızan “paradigmalar” veya “yönelimler”de bulunmaktadır, bunlar gerçekte “KM” / “EM” üzerindeki boşlukların hangi perspektiften ele alınacağını genelleştirme çabaları olarak görülmelidir. Ayrıca, KM veya EM üzerindeki sonsuz (sözde paradigmatic) ihtilafların da ortaya çıkardığı gibi, bu kavramlar esasen kendi başına birer “çeviri” olarak da kabul edilmesi lazım; daha somut: Anlamsal boşluk içerikli bir mefhumu “KM” diye kavramsallaştırma işlemi, bir kavramsal/ bilişsel olguyu somut işaret diline çevirme işlemidir, kısacası onu güya sabitleme yönelimidir. Enteresan bir şekilde “KM”nin sonradan da içerikleri ve nitelikleri sayılarak adeta o anlamsal boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır, tabii ki boşuna, zira adı üstünde o anlamsal boşluk içeren bir şeydir, bu haliyle de senkronik ve diyakronik etkileşimler hasebiyle sonsuzca doldurulabilir, kısacası diyakronik ve senkronik değişkenlik özelliklerine sahip bir mefhumdur.

Çeviri gerçekliğinde nesne sentezi, evet “metin” özellikli bir şey olarak tezahür etmektedir. Metin ise, yine kuşkusuz dilsel boyutu içeren bir “olgu”dur ve yine hiç şüphe yok ki dilsel bir mefhum, kendisinin dışındaki dünya ile iletişimle ancak kavranılabilir bir nesnelere bileşimine²⁰ tekabül etmektedir, nihayet iletişim (ve dil, dolayısıyla metin de) içinde yer aldığı “kültür” (daha doğrusu spesifik kültür konteksti) doğrultusunda açıklanabilir, tam görünümüyle saydamlığa kavuşturulabilir bir şeydir. Bu haliyle bakıldığında, anlamsal boşluğa haiz bir mefhum olarak çevirinin (gerçeklik düzlemindeki hali ile) ancak bu dört temel unsur üzerinden gözlemlenebilirliği veya tarifi olanaklı ve zorunlu görünmektedir. Kısacası, önlere üstelik haklı ve o açıdan pekâlâ temellendirilmiş olarak- yanlışlanan bir gerçekliği burada kabul eder bir eşik kendini tekrar duyumsatmaktadır, somut bir söylemle gözlemlenebilir temel materyal/varlıksallıklar/ şeyler, D – M – İ – K olarak karşımıza çıkmaktadır, kısacası sorunlu ve esasen karşılığı şimdiye kadar alanda somutlaştırılabilmiş ve/veya tanımlanabilmiş olmayan bir yorumla “disiplinlerarasılık” bir kısıpça kuşatılmış bulunmaktayız. Kuşkusuz, bu görüntü hem berrak, hem açıktan karşımızda durmaktadır, -bir kısır döngü- aynı zamanda görüntünün -toplam görüntünün- epey salaş, şaşırtıcı bir ölçüde bilimsellik konusunda epey dikkatsizce okunması hasebiyle böyle yanıltıcı bir çıkarım söz konusu olabilmektedir. “Çeviri olgusu, bileşimli, dinamik ve dikotomiktir.” demek, “Bir metin, iletişim, dil ve kültür içerir.” önermesi ile ilişkisiz, büsbütün ayrı bir önermedir. Kısacası, KM üzerinden pekâlâ D – M – İ – K dizisini savunmak olanaklıdır, ancak çeviri olgusu (sabitlenebilir) bir KM (ve/veya EM kurgusu) üzerinden tanımlanamaz, tabii çeviri bilimsel özerklik üzerinde titizlenen bir konumdan bakıldığı sürece.

O halde sonuç olarak bir KM’nin anlamsal boşluğu ile çeviri olgusunun edimsel bazdaki “anlamsal boşluğu” kavramları ve kavrayışları birbirinden ayrıştırılması gereken temel gerçekliklerdir. İkisini birbirine karıştırıp eşitleyen bir kavrayış, kaçınılmaz olarak çeviri olgusunun o anlamsal boşluğu üzerinde (üstelik epey keyfi ve çeviri olgusunun dinamik doğası nedeniyle adeta içgüdüsel bir minvalde) anlam yükleme ve doldurma serbestliğini ve rahatlığını çeviri bilimsel bir işlemle karıştıracaktır, oysa bu yoldan çeviri olgusunu (iletişimsel, kültürel veya dilsel bağlamı) sabitleme işlemleri -gözlemlerle sınanabilirliğini de bir lüks veya angarya olarak görmesinden olsa gerek- esasen sadece “disiplinlerarası” olmamakla kalmamaktadır²¹, daha ziyade her türden gözlem güvencesinden (yani sınanabilirlik ilkesinden) kendini muaf sayması nedeniyle bilimsel bir akıl yürütme olarak tanımlanamaz.

²⁰ Bilimlerde “salt” (katsıksız, tümel olarak tasarlanan) araştırma nesnesi olduğu gibi, araştırma nesnesi bazı durumlarda nesnelere bileşimi olarak da tezahür edebilmektedir. Söz gelimi iletişim, salt bir araştırma nesnesi (doğrudan göz-lemenebilir) olarak değil, nesnelere bileşimi olarak somutlaşmaktadır, bu haliyle de yapılandırıcı bir gözlem sistematiği içinde ele alınması zaruridir (bkz. “doğrudan” /direkte ve “yapılandırıcı” /konstruktive gözlem modelleri için Hueber, 1997).

²¹ Birçok başka kavramsallaşmada (örneğin “kuram”; “disiplin”, “araştırma nesnesi” vb.) olduğu gibi, “disiplinlerarasılık” kavramı da çeviri odaklı çalışma alanı içinde önemli erozyonlara ve tahribatlara uğratılmış bir kavramsallaşmadır. Alan dışında genelde net, uzlaşmış ve tanımlanabilir konuma erişmiş bu kavram, alan içinde büsbütün kendine özgü, genelde de özünden önemli ölçüde saptırılmış, çeviri bilimsel öz savunusu ve tanımlamaları yönünde araçsallaştırılmış, epey ihtilaf ve belirsizlik yüklü, hatta farklı disiplinlerin çeviri alanı üzerindeki egemenlik ve tahakküm arayışlarını meşrulaştırıcı halde karşımıza çıkmaktadır. Disiplinlerarasılık, bir kavram olarak alan içinde adeta kendi disiplinler temellerini sorgulama ve belirleme ya kayıtsız (detaylar için İşcen 2002, Zybatow 2006) ya da yetersiz / çaresiz kalan bir görüşe kaldıraç ve “doping” işlevi görmektedir. Bu nedenle nerede “disiplinlerarasılık” savunusu görülüyorsa bilinmelidir ki burada alanı bir tanım, bir sorun veya bir doğal disiplin konumuna dair bir netlik ve belirginleşme değil, alansal tanıma yönelik ciddiye eksikliği, dolayısıyla alanın temel sorunsalının bir semptomu belirginleşiyor demektir. Alanın temel sorunsalı da artık günümüzde iyiden iyiye belirginleşmiştir ki ortak akıl odağında uzlaşma yönlü (öznelere arası makul) bir tartışma kültürünün eksikliğidir. (Disiplinlerarasılık kavramı için tüm detayları ile bkz. örneğin Parthey (2010), Gentzler (2014), Frank (1988) ve Abbott (2001).

3. SONUÇ

Çalışma boyunca yürütülen tartışma ve irdelemenin sonuçları aşağıdaki sonuç önermeleri ve çıkarımlarında saydamlaştırılabilir.

- Olası çeviri bilimin hedefi, böyle olması ve kalması halinde, hiçbir noktada “çeviri” ile ilişkili bir boyut içermemektedir. Başka bir söylemle çeviri bilim, çeviri ile (doğrudan) ilgilenmez²².
- Çeviri bilimin konusu ve yönelim odağı, “çeviri”nin soyutlanışından türeyen bir kavramla ilişkilidir.
- Çeviri bilim, 60 yıllık tarihi içinde henüz çeviriyi soyutlayıp bir “olgu” haline/düzlemine kavramsallaştırabilmiş değildir. Tüm sözde sorunsalların temelinde bu epey pahalı acelecilik veya cimri sabırsızlık gizlidir.
- Çeviri ile ilgili bilimsel bir modellemenin, olası, olan ve olmuş tüm çeviri örneklerine yönelik kapsayıcı bir açıklama bünyesi içermediği, bunu net, açık ve bütünsel bir formel yapı üzerinden sunmadığı sürece, çeviri uygulamaları üzerinde de herhangi bir açıklayıcı etkisi söz konusu edilemez.
- Çeviri konusu, “çeviri stratejik konsept” ve “çeviri durumu” kavramları etrafında kümelenmektedir.
- Çeviri uygulamaları bağlamında başlıca kavramsallaşmalar KM, EM ve bunların “anlamsal boşluk”ları ile ilişkili alt kavramlardan ibarettir.
- Anlamsal boşluk, çeviri gerçekliği içinde kalındığı ölçüde karşı karşıya kalınan “şey”in temel özelliğidir, kısacası, söz konusu olan şeyin çeviri odaklı bir nesne olduğunu temin eden temel niteliğidir.
- Anlamsal boşluğa sahip olmayan şey, çeviri odaklı bir nesne değildir. Kısacası, çevrilebilir olmaktan öte (sanat nesnesi) veya beride (eşya / kullanım nesnesi) olan bir şeydir.
- Bu haliyle, çevirinin doğası, kuramsallık bakımından bir esneme ve büzülme dinamikliğine sahiptir. Çeviri bilimsel bir modelleme, bu esneme ve büzülme ilişkisini karşılayan bir genişliğe ve soyutluğa sahip olmalıdır²³.

KAYNAKÇA

- Abbott, A. (2001). *Chaos of disciplines*. Chicago, London: The University of Chicago Press. ISBN: 9780226001012.
- Blumczynski, P., Hassani G. (2019). Towards a meta-theoretical model for translation. A multidimensional approach. *Targed*. 1-25. DOI: 10.1075/target.17031.blu.
- Chesterman, A. (2017). *Reflections on Translation Theory. Selected Papers 1993-2014*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. ISSN: 0929-7316.
- Chesterman, A. (2019). Moving Conceptual Boundaries: So What? H. V. Dam, M. N. Brøgger, K. K. Zethsen (Eds). *Moving Boundaries in Translation Studies* içinde. London, New York: Routledge. 12-25.
- Echeverri, A. (2017). About Maps, Versions and Translations of Translation Studies: A Look into the Metaturn of Translatology. *Perspectives*. 25(4), 521-539.
- Frank, R. (1988). “Interdisciplinary”: The First Half Century. *Items*. 42(3), 73-78.
- Gentzler, E. (2014). Translation Studies: Pre-Discipline, Discipline, Interdiscipline, and Post-Discipline. *International Journal of Society, Culture & Language*. 2(2), 13-24.
- Hueber, D. (1997). Mögliche Welten für die Übersetzungswissenschaft H. Drescher (Ed.) *Transfer: Übersetzen – Dolmetschen – Interkulturalität* içinde. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- İşcen, İ. (2002). *Çevrim Kuramı: Çeviribilim’in Temelleri Üzerine*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kant, I. (1911-1934). *Kants gesammelte Schriften. AA XX, Erste Einleitung in die Kritik der Urteilskraft*. Berlin: Akademie-Ausgabe.
- Parthey, H. (2010). Disziplinäre und interdisziplinäre Forschungssituationen. K. Fischer, H. Laitko & H. Parthey (Eds.) *Interdisziplinarität und Institutionalisierung der Wissenschaft - Wissenschaftsforschung Jahrbuch 2010* içinde. Berlin: Wissenschaftlicher Verlag. 9-35.
- Popper, K. R. (2007). *Logik der Forschung*. V. H. Keuth (Ed). Berlin: Akademie Verlag.
- Schopenhauer, A. (1977). *Die Welt als Wille und Vorstellung I - Erster Teilband*. Zürich: Diogenes.
- Van Doorslaer, L. (2020). Translation Studies: What’s in a Name? *Asia Pacific Translation and Intercultural Studies*. 7(2), 139-150. DOI: 10.1080/23306343.2020.1824761.
- Wilpert, v. G. (2001). *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: Kröner. ISBN: 3520231085.
- Zybatow, L. N. (2004). *Methodologie der Translationswissenschaft und Methoden der Translation*. Translation Theory and Methodology, Abstracts içinde. EU High Level Scientific Conference Series on Text and Translation. (6-8 Mayıs 2004). Saarbrücken. 133- 143.
- Zybatow, L. N. (2006). *Translationswissenschaft: Gegenstand – Methodologie – Theoriebildung*. C. Heine, K. Schubert, H. Gerzymisch-Arbogast (Ed.). *Text and Translation. Theory and Methodology of Translation* içinde. Narr, Tübingen. 149-172.
- Zybatow, L. N. (2010). *Translationswissenschaft – Stand und Perspektiven*. Innsbrucker Ringvorlesungen zur Translationswissenschaft VI. Bern–Berlin–Bruxelles–Frankfurt a.M.–New York–Oxford–Wien: Peter Lang. ISBN:978-3-631-58641-9.

²² Herhangi bir bilim örneğinde rahatlıkla sınanabilir bir gerçekliktir bu. ÇB için ve içinde neden bu denli açık bir gerçeklik 60 yıl boyunca göz ardı edilir veya üstü (yine birçok janjanla) örtülür, anlaşılır gibi değildir. Tekrar ve son kez bu açıdan dilbilim örneğini anımsatmak gerekir: Dilbilim hiçbir noktada “dil”i incelemeyi, incelediği şey “langue”dur (uzun bir süre boyunca), sonra da (pragmatic tum ile birlikte) “parole”e dönüşen bir ilgidir dilbilimsel yönelim.

²³ Anlamsal boşluk ve çeviri gerçekliğindeki karşılıklar (çevirmenlerin eylemlerinin kavramsal düzlemde açıklanabilmesi) konusunda ayrı ve özerk bir çalışmanın sunulması yönündeki gereklilik ortadadır.